

san 1981

san tannan — nimorò 118.

desanburu kalo — san 1981

bp:24 - bamakò (mali)

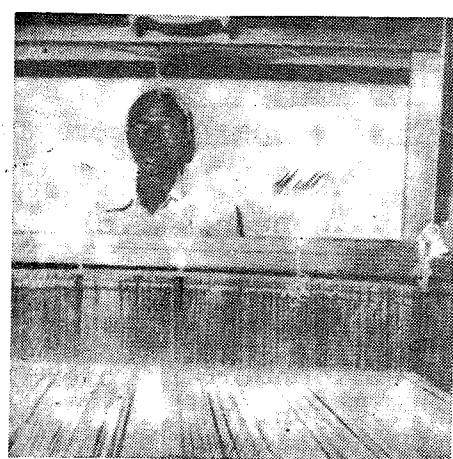
telefòn: 22-21-04 CCP: 0155

dòròmè 5

kibarudilaw kuntigi: amadu ganyi kanté

Nin file fiyentòw ye baara la-

Fiyento bë gese da.

kibaru

a bë bò kalo o kalo, faso ka kibarudiso ka yamaruya kono

arajomali

Juma o juma kibaru b'a kanubagaw ka lètèrèw kalan arajomali la il hèrè waati la. Lètèrèw caya kósón mógòw bë mèn n'u m'u ka kórófòw mèn joona. O de sababu la, an b'a nyini aw fè, aw kana kórótò. Bèe ka lètèrè maralen b'an bo-lo. Mògò kelen si ta tè tunun. U kalanni bë bò u sóró waati de la ; i n'a fò ni min sera an ma min nyè.

Lètèrèw kalanbaliya sumayali kana aw salaya dòwèrèw sèbènni na, ka d'a kan, dòw bë bò kibaru kono; dòw bë fò arajomali la.

A kéra cogo o cogo, kibaru ka baara tè nyè a kanubagaw ka lètèrèw kò.

nyininkali

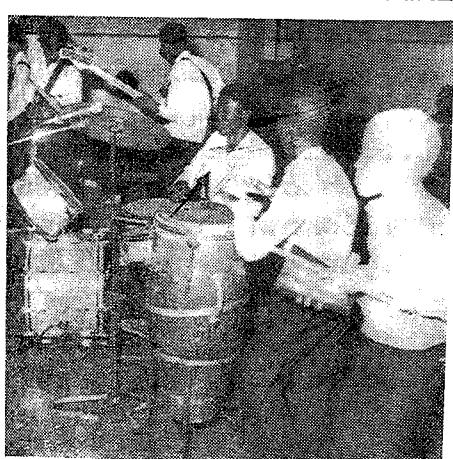
Sisan bëe ko gèlèya bë. A bë Mali kono; a bë Kodiwari ; a bë togo; a bë Faransi; a bë Ameriki a bë Irisi. A bë yorù bëe dinyè kono.

O la sa, kibaru b'a kanubagaw nyininka o gèlèya sababu la.

Ni minw b'a jaabi, an b'a nyini olu fè, u kana dan gèlèya kun dòrón sèbènni ma. U k'u ka sèbènni dila cogoya la, min b'a bëe nyèfò, k'a fèsè-fèsè.

N'aw hakili b'a la, an ye sèbènni kalan nyèfò arajomali la sinyè caman. An b'a kanu nin nyininkali ka sèbèn o sariyaw kan; k'a nyè, k'a faamuya; k'a jèya, hali n'a ma janya ka damatèmè.

nyètigiw nyè tè nyèntanw na

Nyètigiw bë se ka baara o baara kë, fiyentòw bë se k'a caman kë; min file fiyentòw ye fòli la yan.

Mògòsi mankan k'i sigi ka don, dògòkun, kalo, wali san makonò nyèntanw dèmèli la, bawo, olu dèmèli y'an ma wajibi de ye hadamadenya ani diinè siraw kan. Nka nyètigiw nyè tè nyèntanw na. N'a fora ko nyètigiw nyè tè fiyentòw la, o kuma n'a kóró bë nyogòn na.

Nyèntanw y'u ka yorò sóró bamakò falajè ; u bë kalan kà u bë baara nafamaw kë; u bë nisondiyakow kë, minw bë mógò wasa ka tèmè nyètigiw yèrè taw kan.

O sababu bòra dèmè de la, mali kono a n'a kòkan. Hali bi, an kana fiyentòw lajè n'an nyèw dòrón ye ; an k'u lajè n'an dusu n'an ka sóró ye. N'o kéra, u bë yèrè ladila min na, o bë kë sababu ye k'u ka yaalaba in dabila, saraka delil dugu yorò bëe la.

kibaru kanubagaw kuma yòrò

ka bò Jatawali

An mana kuma bi, an b'a fô ko dinyè ye fuu ye, ko dinyè ka gèlèn, nka n'an y'an miiri, an b'a dòn ko dinyè tè fuu ye, sisan mógó fuu de ka ca. N'an y'an miiri, an b'a dòn gèlèya tè dinyè kónò, nka hadamadenw yèrè de bë gèlèya nyini ka lase nyogón ma.

N'an y'an miiri, an b'a dòn gèlèya tè dinyè kónò, nka hadamadenw yèrè de bë gèlèya nyini ka lase nyogón ma.

Sisan mógó, n'u ka sóró bë ko o ko la, hali n'a y'a sóró o ko kelen bë tinyèli kè jamana tò bëe kónò, walima dinyè yèrè bëe kónò, u b'o ko kè. Sisan mógó tè hamí jamana ka sóró la, u tè miiri dugu ka sóró la, wa hali dòw yèrè tè taasi u ka du la, bëe ko i yèrè kelen ta, i yèrè ka jufa kónò la.

Mógó kelen dun ka sóró tè sóró ye, dugu kelen ka sóró yèrè tè sóró ye, fo jamana bëe ka sóró kè, o de nafa ka bon. Anw ka pariti, n'o ye "UDPM" ye, o yèrè y'a jira ko jamana den bëe ye kelen ye, o la sa an bëe ka kan ka baara kè faso ye, bawo Mali ye an bëe lajèlen ta ye.

Mógó minw ka miiri ye ko Mali ye olu dama ta ye, o tigiw tè jamana den tòw fè, u b'u yèrèw dòrón ka hèrè de fè. Mali góférènama t'o mógó fè, pariti t'u fè, wa ala yèrè t'u fè.

Iberehima Danbèlè animatèri ka bò Jatawali ('Kayi').

bugukòrò sigi cogo

Bugukòrò sigibaga de ye Kanèw ye. A sigilen ni sisan cè ye san 200 ye. A dugu man bon kosè-bè, nka a denmisèn ka ca,

Dugu in sigilen bë kilomètèrè kelen de kan A sow ka ca, bawo a ga ye du 12 ye, mógó min y'a dugutigiya fôlò kè o ye Nfamusa Kanè ye. O ye san 16 kè dugutigiya la. K'a ta san 1977 la fô ka n'a bila bi la Basaro Kanè de ye dugu tigi ye.

Mari Kanè ka bò
Bugukòrò la
(Kènènkun).

bamanankan

dabò.....	débuter
jaba.....	rouge
jaba.....	oignon
jagaro.....	aubergine
falamu.....	bride
falan.....	antre
falen.....	germer
galón.....	galon
gan.....	chaud
gara.....	gare
hinè.....	pitié
hujunu.....	souci

Nunna Siqinidenw (Voyelles nasales)

an.....	kan.....	sur
en.....	gengen.....	cloquer
èn.....	gèn.....	chasser
in.....	gingin.....	hibou
on.....	gongon.....	bidon
òn.....	góngorò....	pierre
un.....	gun.....	file

Samanni Siginidenw (Voyelles longues)

aa.....	bana.....	riche
ee.....	feere.....	vendre
èe.....	fèerè.....	astuce
ii.....	kiimèli.	evaluation
co.....	boclo...	un poisson
òo.....	lòokò...	parcimonieux
uu..	juura..	se recueillir
arajo.....		radio
aran.....		rang
asiporo.....		aspro
baasi.....		gravier
dabolo.....		situation
dabò		sevrer
baari.....		lutte

jokò sigi cogo

Jokomasamabugu ye dugu ye min sigilen bë bëlè ni kô cè. Kô in bë tèmè Jokomasamabugu ni kenyèka cè, nka kô in ju bë bô Fasunbugu.

Jokomasamabugukaw bë sénè kë kô in bolo fè, dugu in ni kô cè ye mètèrè 134 ye. Bëlè b'ani ba cè, siraba bë tèmè bëlè in kérèfè ka taga Bamakô, a bë fô o sira ma ko Wanshitoni, Jokomasamabugu ni o sira cè ye mètèrè 587 ye.

Jalakorô sigilen bë dugu in ni kórón cè, Mamaribugu bë ani kenyèka cè.

Seriba Kanè ka bô Jokomasamabugu (Kula)

pilakikow

Ne b'a nyini Mali nyémogôw fè, u k'u jija ka yélèma don pilakikow la dugubaw kónô. O yélèma tè dô wèrè ye, kunna-foni minw sèbènnê bë tubabukan na pilakiw kan, n'u bë se ka bayèlèma k'u sèbèn bamanakan fana na pilaki kuraw kan, n'o kéra o b'a to anw kungo kónô mógo minw tè tubabu sèbèn dòn, walasa an bë se ka faranfasiya sórô dugubaw la.

N'i y'a ye ne bë nin kuma fô, sababu de b'a la; don dô la, ne tagallen bamakô, faramansin min bë suguba kérèfè, ne tun tè o yôrô dòn, ne wulila sa ko nbè taga fura san yen, n'ye npogotigi dô. ye, ne y'o nyininka faramansin yôrô la. Npogotigi in ye

ne jaabi ni kuma jugu ye, bawo a ko yala ne nyè tè a sèbènnê la so da la wa ? O don ne ka balikukan kéra fuu ye n'bolo. N'a tun y'a sórô sèbènni in tun këlen bë balikukan na, ne tun tè na mógo nyininka faramansin yôrô la.

Bôkô Keyita ka bô Julafondo 'Sibi'.

jirituru

Nin ye anw komitan denmisènw ka jiri turu kibaruya ye. Tarata don Sètanburu kalo tile fôlô, komitan denmisènw bëe jèra ka jiri caman turu u ka dugu ni diyo

gara cè. An ye jiri turu sira fan fila bëe fè. An ye jiri suguya caman turu. An b'u ladon fana walasa u bëe ka balo fana.

Môgo bëe k'i cè siri jiri turu fè bawo faso baara don, mógo si kana salaya jiri turu la, bawo o fana ye ja kélè cogoya dô ye. Ni mógo min y'i miiri ja ka tînyèli la, i tè tulon kë jiri turu la.

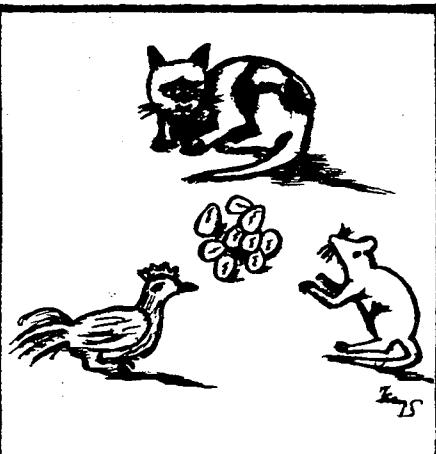
Dawuda Kulibali
ka bô Komitan
(Kati)

nyinè ka sokurajò

Alamisa don dō, su fè nyinè wulila ka taa se dononkôrô ma a ka so; o tun ye kolonninfilila ye. A ko: -I ni su nkôrô dononkôrô! dononkôrô k'a ma:-Nba i ni su, i bisi-mila ndôgô nyinè !

Nyinè y'a sigi; dononkôrô y'i kanto: -Dô di! Nyinè y'a jaabi : -A ma juguya ; n'alen bè nka sokurako lajèli k'i fè, n'a y'a sôrô a bëna diya n'na, walima n'a tè diya i k'o fô nyè na.

Nyinè tilalen a ka kuma na, dononkôrô ye kolonden naani d'a ma a k'a dalakuma f'olu

la, k'u di dononkôrô ma. O waati kelen, jakuma donna. O y'i kanto: -Ndô-gô dononkôrô, i ni su. O fôlen, nyinè ko: - Nkôrô dononkôrô, kolonden naani kôsegin n'ma yan, an ka nyè nyini sokôrô sôrô cogo la.

Cema Balo
lakôli "ECICA"
Bamakô.

poyi: mógo jugu

Teri jugu !
Baden jugu!
sinamuso jugu
Ee! mógo juguw, a tè sabali sa ?
juguya tè fosi nyè nimisa kô.
E mana tugu i teri kô nigi-nigi-nigi,

E mana bila i sinamuso n'a denw na kèsè-kèsè-kèsè.

E mana i jènyôgô koniya,

O bë mun nyè i ye nimisa kô ?

N'o ye hèrè sôrô, e fôlo de tè bô a nun ma ?

Ee! mógo, a't'aw miiri dôoni ?

Hasidiya, nyèngoya, koniya kisè bilen,

O tè fosi sôrô min bë mógo nafa.

Juma don waajuliw'tè aw sôn hakili la ?

Môgo jugu mana tinyâ masa min ko mèn, a b'o sègèrè.

A mana moriba min ko mèn, a bë nègè sabara don.

A mana kolonninfilila min ko mèn, a b'i kèrètè-kèrètè

Filèli ban bali dabôra sa !

Saraka juguw bë fili dankunnin na.

Dabali juguw bë fili siratigèw kan.

Siginyôgônw tè to !

Baarakènyôgônw tè to !

Jènyôgônw tè to !

Badenw tè to !

Hun ! lahara tèna diya !

Môgo jugu ni mun ka kan ?

Shèmusokôrô ku !

Bamusokôrô ku !

A tè dimôgo gèn nyè janko fifali.

Umaru Tuloko Jara

Lakôliden Badalabugu

Lise la Bamakô.

balikukalan ni kibaru nafa

Ne Sidi Jawara tè se ka balikukalan ni kibaru nafa fô ka ban. Balikukalan ye nafa caman lase anw ka dugu ma ; bawo kalan in këra sababu ye ka sènè kë cogo nyuman jira anw na ; ka d'a kan anw bë se fôro sumanko la sisan, foro la jiri minw ka kan ka tigè an b'olu dòn, minw man kan ka tigè, an b'olu fana dòn.

Anw ye nin faamuyaw bëe sôrô kalan in kôrô. K'a ta tubabu tile la fo ka n'a bila an ka Mali tile la, lakôliso tè anw ka dugu la, nka ala ni Mali nyèmôgôw sababu la, kolen denmisènw bëe bë lètèrè ci nyôgôn ma tuma bëe bali kukalan na.

Sidi Jawara
animatèri ka bô
Kolen (Sibi)

seedu kamara ye dinyè to

"N'i siyanna lakarataga nya,
i ka n sama gbenimènèladòn na ;
an y'o kè maromaro ra,
ko y'o kè simasaraka di,
i tè wa lakarataga la tugun.

N'i siyanna lakarataga nya,
i ka n sama teleladòn na ;
an y'o kè maromaro ra,
ko y'o kè simasaraka di,
i tè wa lakarataga la tugun.

N'i siyanna lakarataga nya,
i ka n sama karoladòn na ;
an y'o kè maromaro ra,
ko y'o kè simasaraka di,
i tè wa lakarataga la tugun.

Ne siyannin kaburudibi nya,
sajuguy ye donkabò la,
tumunu ye jugubajuguba la."

Seedu Kamara kan de ye nin ye. Dòw ko Dama Seedu, dòw ko Kabaya Seedu. Fura tè saya la, Seedu ye dinyè to. A ye dinyè to, nka n'i ye ko kè, do bë fò i kò, o de ye tògòd ye. Tògòd tè tògòd ye, tonkòd don.

Muni tora Seedu Kamara kò ?

A ye alimankèlè kè, ka hòrðnya lafasa, k'a sòròd an faso bë tubabujònya la. A ye garadiya kè tunbütù, k'a muso fòlò ta yen, ko Kariya Wulen. Seedu ka sèriwusi bannen, a taara sigi a faso la Kabaya, Wasulun kòñò, a bë sènè kè, a bë numuya kè, a bë fòli kè donsow ye, a bë dan fana fò.

Nka, jurufò dama tè fèn nyè, fo kuma de ka kè i kòñò, n'i b'o fò mògòw ye. Seedu Kamara tun ye waajulikòñò de ye. A yèrè kan wèrè tè :

"Ee, Dama Seedu yaa,
ne ya nkòñijulu tè gbansan di.

Ayèe, yanmògòlu,
Seedu ya nkòñijulu dòkoron tè.

Mògòd kana nkòni fò,
ni kuma t'i kòñò.
Ne ya nkòniko tè gbansan di.

Ayèe, yanmògòlu,
Seedu ya nkòniko dòkoron tè.

Dugò Kanbali ka maana, Makan-taa-Jigi, Nun Kulunba, Wasulun Malalu Jan, Donso Banjugu, Donso Famori, nin bëe ye maana ye, Seedu Kamara ye minnu fò an nyè na, an'a ka laadili-kanw dinyèlatigè la.

◦
◦ ◦

Seedu Kamara y'a ka nyènamaya kè, a taara, a ma malo. A binna Kabaya okutòburu kalo tile 28, arabadonya dòfè.

A yèrè ko :

"Lòfèn, lòfèn labali tè.
Saya man gbèlèn,
fo jòn bë n kò."

◦
◦ ◦

An bë dugawu kè. Ala ka Seedu kò to, k'a kò barika. Ala ka hinè a la.

A denkè Seku Kamara y'an baarakènyògòd ye, an teri don ; an bë foli kè a ye, an'a balimaw, ani Kabayakaw ni Wasulunkaw bëe... Nka, Seedu ma sa olu dòròd ye, a sara Mali bëe de ye, a sara farafinna bëe de ye.

Kalilu Tera

mariyanmadi sisoko lawale

San 1788 fo san 1799 :

Dese Kord

Ale sigira Sira Bo nò na Gemu, Kingi jamana kan. Dese. Kôrð tun minèna jòn ye Mamari Kulubali fè san 1754 na. A y'a ka denmisènya kè jònja na Nyamina. A sera ka boli, k'a dôgðkè sègèrè Gemu. A kèlen faama ye, a ye Ngolo Jara denw to kèlè de la, ka Nyamina ci bðgðbðgð.

Faden kèle diyalen Mônsôn na, a ye moggò ci ka taa
Dese Kôrò ma, ko a ka fèn kelen sugandi nin fènw na :
sanu daba, garan, ani karafe. N'a ye sanu daba sugandi,
o kôrò ye k'a bë kèle dabilà, k'i nyèsin sènè ma. N'a
ye garan sugandi, o kôrò ye k'a sònna Segu faama ye.
N'a ye karafe sugandi, o kôrò ye ko kèle.

Dese Kôrô ye karafe de sugandi. O de la sa, Mônsôn y'i kun da Gemu kan. Kèlè ma diya Dese Kôrô la ; o ye

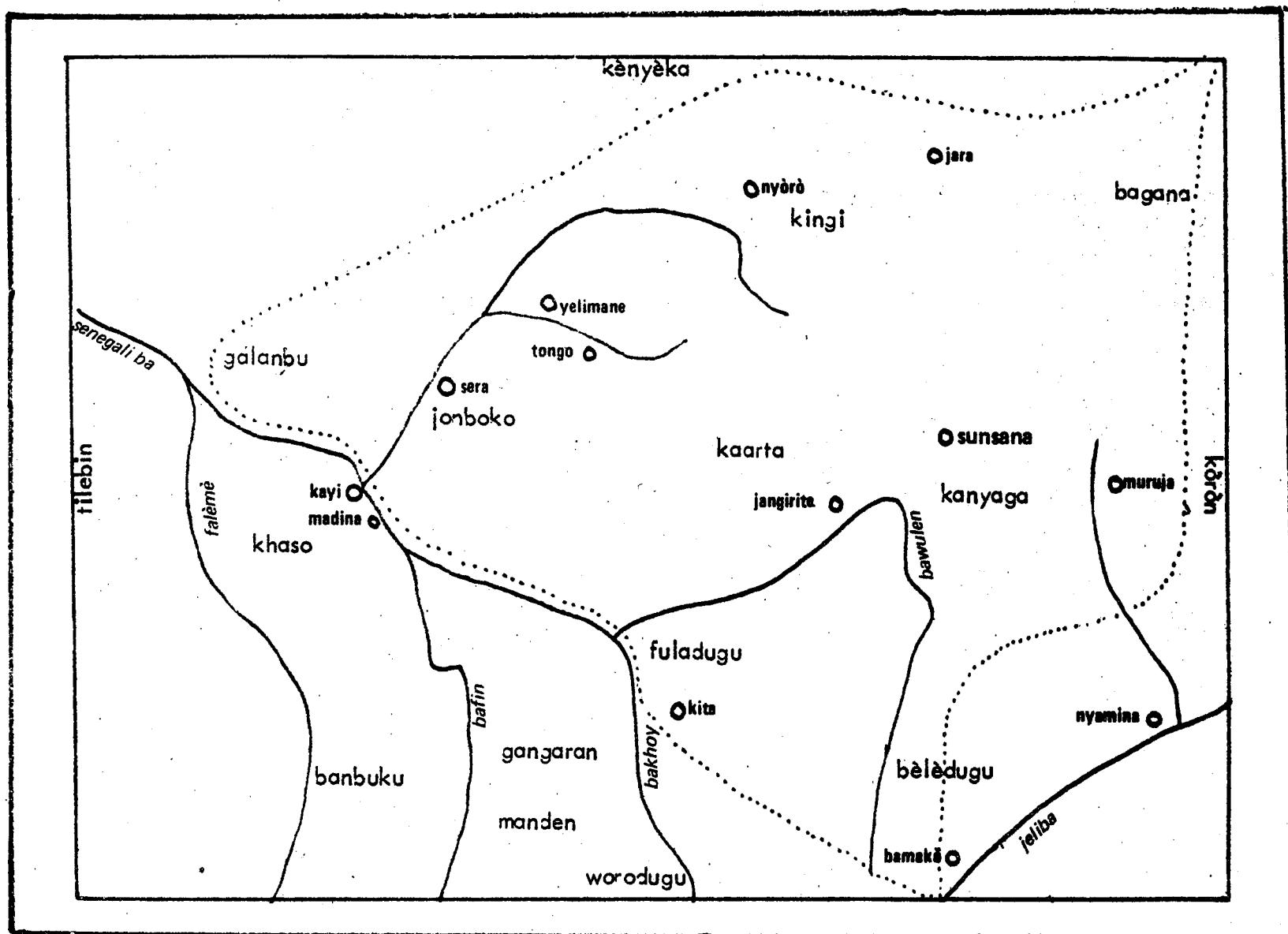
dugu bila ka taa i dogo Tangotango, Jafunu kuluw la, O këra san 1896 la. Segu faama y'a gën ka bô yen, ka taa daga sigi a da la Gidinguma, o bè Gidimakha, Galanbu jamana kôrônyanfan fè. Daga in mèenna sen na.

Kòngò tun bè Mônsòn ka mògòw la, Mônsòn ye suman nyini Ali fè, Uladu Nbarèkiw ka faama ; Ali y'i ban ka suman di a ma. Mônsòn wulila n'a ka mògòw ye, k'u kun dà Jara kan, Jawaraw ka faamadugu.

Mənsən taalen kò, Dese Kòrð seginna Kaarata, ka taa i sigi Joka. Gemu kòni këra tomon ye.

Dese Kôrð ye jòn 2500 minè yen julaw la, k'olu kèlèdenw ye. San 1796, Bundu alimami tun ye Yelimane kèlè, k'a nafolo bëe cè. Dese Kôrð y'i nyè sin Khaso ma, ka dugu saba minè yen.

A sara sira la, a taatð Jara.

a

jamana

San 1799 fo san 1808 :

Musa Kurabò

K'ale to fanga na, Khaso kow tun nyagaminen don. Dènba Segal salen, a denw tun b'a fè ka jamana tila. U ma se, nka u ye Khaso fanga yôgôyôgô. Dènba Musakoyi fagalen a balimaw fè, o ye jamana tò nyagami, ka taa a fè. Kunba Sisa Firiye min tun ye Sero faama ye, o y'a nyini Musa Kurabò fè, a ka kow nyènabò Khaso kònò.

Masasikè ye Konyakari minè, ka khasonkew nyònì ka taa Senegali ba numan fè bolo kan. A y'a ka sofa kuntigi dò sigi fanga na Konyakari, Fadigi kònì. O kèra san 1807 la. Khasonkew taara u sigi Futa Toro, ani Bundu.

Musa Kurabò ni Bundu faama jèra ka Futa Toro alimami kèle ; o tògòtun ye ko Abudèli Kadèri. Ale fagara san 1807 la Bundu alimami fè. Bundu alimami tògòtun ye Amadi Isata. Musa Kurabò y'a kè i ko o ma diya a ye : a ye disòngòtun ye ko Abudèli Kadèri kunkolo filen fa.

San 1808 fo san 1811 :

Tegenkòrò

Kagorow tun b'u danma jamana de kan, u tun ma sòn fanga wèrè si ye. Tegenkòrò ye kagorow kèle, ka se u la. U ka faama Banjugu Magasa sònna a ye.

O kò fè de, Tegenkòrò ye Banbuku kèle, k'o tinyè.

San 1811 fo san 1815 :

Sakhaba

Ale y'a ka fanga san naani kè Bèlèdugu ni Birigo ani Manden kèle la.

A ka kèle ma se Khaso ni Bundu ma. Fadigi ye Khaso bò Kaarata mara kònò k'ale de to fanga na.

San 1815 fo san 1832 :

Bòjan Moriba

Masasi fanga daraja ma tèmè min hakè kan, o kèra Bòjan Moriba tile ye. Ale bòra Joka, ka taa i sigi Yelimane, tilebin fè.

A tun b'a fè ka Fadigi ka yèrèmahòrònya dabila. A ye Gemuka dò bila (Fula Musa kònì), ka taa Konyakari

kèle. O donna Konyakari su fè, ka taa Fadigi sòrò sunògòla, k'a minè. Fula Musa ko a ma ko fèn tè kè a la, n'a y'a fò a ka kèledeñw ye, u kana kèle kèle. Fadigi y'o fò a ka cèw ye ; u taara n'a ye Yelimane. Bòjan tilala k'a to a ka taa sigi a somogòw bara, bawo Fadigi ye jòn ye. Khaso minèna ten de, san 1815 la.

Bundu alimami y'i ban ka disòngòtun ye ; disòngòtun ye dun sigira sen kan kabini Musa Kurabò tile la. Bundu alimami donna n'a ka kèledeñw ye Kaarata. Bòjan Moriba ma tugu a nò fè ; a fana donna Bundu n'a ka kèledeñw ye, fo ka taa se Bulebane, alimami Amadi Isata ka dugu. Bòjan Moriba ka mògòw ka ca ; Gidimakha faama fana ye kèlebolo di a ma. Kèle ma diya Amadi Isata la. San 1821 na, Sira Bo denkè Garan ye Bundu kèle.

Mònsòn Jara ye Dese Kulubali kèle, Cèfolo fana ye Bòjan Moriba kèle. U ye tile caman kè kèle la Tango dugu da la, o min kèledeñw ye Sanbabilen bolo, faama balimakè. Bòjan Moriba n'a ka cèw ye Kaarata bila, k'u nyè sin Kamèra ma. U taara ni kabilia boliw ye u bolo. Segu donna Kaarata kònò, fo ka se Yelimane. Nka, kònò y'u gèn ; u ye dugu jeni, u segintò u bara.

(a tò bò kibaru nata kònò)

Masasiw ka kèlebolo

N'i y'i jò, k'i bò Masasiw ka kèlebolo tèmètò lajè, i bò tile kelen kèle jòn, k'a sòrò, u ma ban tèmè na.

Kèlebolo tilalen don kuluw ye : kulu kelen kelen bòe bòe cè bisaba nyògòtun ye. Okulu kelen kelen bòe n'a kuntigi : o bòe so kan, an'a ka jelikè, n'a ka numu ; kèledeñw tòw b'u sen na, u ka minènwalen bòe u kun.

Kèlebolo ye naani ye :

- a fòlòd ye sofaw ye ; ci wèrè t'olu la kèle kò, olu bòe nyè fè.
- a filanan ye jòn ye (du kònò jòn) ; olu bòe numan fè.
- a sabanan ye foroba jòn ye (jòn feeretaw ni jòn sannenw) ; olu bòe kinin fè.
- a naaninan ye jòn kòròw ye ; olu de ye jòn kòròw bolo ye.

Masasiw ni hòròn tòw bòe so kan bolofara naani ye, olu de ye kuntigi ni kuntigi dankanw ye. Kèlebolo bòe lajèlen nyèmògòya bòe faama yèrè bolo, walima a balima dò.

jeli baba sisòkò :**lamidu soma**

Jeliw binna, u b'u ka kiri ke da,
jelikamalennin dò y'i kanto,
a ko : - "Nin ye kabako ye dè, Jelibà",
a ko : "kabi an nana don min,
Dù Muke Tarawele denmuso min nana ji di an ma,
kabò don bòra a la, an ma den in ye.
O tuma, n'anw taara,
anw bè taa mun lakali faama ye ?"

Jelikuntigi ko :
- "N denkè, o kòni ye baara ye sa dè.

An jatigikè y'an labila,
an bè se k'a wele,
a ka na a den jira an na, an k'o ye ?
O tè se ka kè dè, anw kòni da t'a la."

Jelikamalen in ko :

- "N'aw tè fèn fò ne ye,
dabali bè ne fè, ne b'o kè,
walasa an na den in ye, ka fèrè a ma,
an na se ka taa a lakali an ka faama ye."
U ko : - "E k'i ka dabali kè,
nka anw kòni b'an ka kiri ke da an ka sokèw la."

Jelikamalen in donna so kònò, k'i yaalayaala.
A kulotò bòra dunyèkònò fè, a kan bè :

- "Wooyi, wooyi,
haa, ne ye jinè ye, ne ye jinè ye."

A kulotò nan'i bin bulon kònò,
a nyèjè bè tigè, a daji kanga bè bò.

Dù Muke Tarawele girinna, ka n'i toron a kan :
- "Jeliw, a' ye kirikew foni, a' ye kirikew foni.

Aw den kènèbagatò nana,
o banana ne ka so kònò yan,
a bè kulo ko a ye jinè ye,
o jinè donna da jumèn fè ?
Jeliw, a' ye jigin, den fari ganna,
an k'a furakè."

Kabi sògòma,
kamalen in b'i binibini, d'b'i kolonkolon,
a nyèjè bè tigè, a daji kanga bè bò,
a kan bè :
- "Wooyi, ne ye jinè ye. Wooyi, ne ye jinè ye."
Fo ka n'a kè, selifana bëna se.
Selifana bëna se tuma min,
Du Muke Tarawele nana sòmi,
a ko : - "O tuma na,
kòri jelikamalennin in ma Nyagalen de ye ?"

Dù Muke Tarawele y'i to a ka bulon kònò,
a ko : - "Nyagalen, Nyagalen, Nyagalen."

A ko : - "Naamu, baba."

A ko : - "Na yan."

Nyagalen taamana, ka n'i jò.

Dù Muke Tarawele y'i bolo da jelikamalennin kan,
a ko : - "N denkè, n denkè,
i kun kòròta ka nin lajè,
yala, e ye nin de ye wa ?"

Jelikamalennin y'i kun kòròta ka Nyagalen jòlen ye,
a girinna, k'i kun biri duguma, ka kulo dewu :

- "Ohòn, ne ye nin de ye wo ;
nin yèrè de ye jinè ye."

Dù Muke Tarawele ko :

- "E, n denkè, i hakili sigi ;
jinè tè ; n ko : Nyagalen don.

E, Nyagalen, jelikamalennin in bolo minè dè,
i ka taama-taama n'a ye du kònò dè,
fo a hakili ka sigi."

A ye Nyagalen bolo minè,
ka taama-taama n'a ye,
fo an jelikamalen tan ni kelen tò bëe ye
Nyagalen ye, k'a lasaa.

An sòròla ka si.

Dugu jèra, an ye kiri ke da, ka Lamidu sègèrè.

6. hòròn ni jeli tè kèlènyògòn ye

Ayiwa, bagan misèn ka ca an bolo,
y'a dòn, o bëè kè taama sumalen ye.
An bò Segu Nyènina tile tan ni kelen,
a tan ni filanan,
an nana jigin jelibugufiyè la Lamidu,
an ni nin nafolo camanba in jiginna.

Dugu jèra, jelimusow k'u bëè tobili kè,
an ko : - "Ayi,
an bè taa an jatigikè fè yen."

Nka, an m'a dòn, kèlè don.

Anw jiginna yòrò min.

bamanankè ni kuma man y'an kùnbèn :

- "E", a ko : "Jeliw, aw ni sè.

Somògòw ka kènè ? Nyèninanakaw ka kènè ?

Kòri baasi tè yen ? Aa, jeliw, aw nana koyi ;
nka, aw nyènafin tun b'an na."

Y'a dòn, anw tèna a dòn, kèlè kòni don o la ?

Anw b'a dòn, kèlè don tuma min na,
fo darakaw nana mò.

nyakate

Darakaw mōlen, jōnmusow nan'i jō da la :

- "N makè, n makè, darakaw mōna dē.
An ye jeliw niyōrō bō."

Lamidu Soma Nyakate ko o yōrō de la sa,
a ko : - "Jōnmusow,
jeli ta tē n ka suman na ;
a' y'a di n ka npogotigiw ma."
U ye daraka dun k'anw sigilen to, an ma fēn fō.
An ko tilefana mana se, a na dō di an ma.

Tilelafana mōna, jōnmusow nan'i jō da la :

- "N makè, n makè, tilelaw mōna dē.
An ye jeliw ta bō."
- "E", a ko : "jōnw, jeli ta tē n ka suman na ;
a' y'a di n ka npogotigiw ma."
U ye tilelafanaw dun k'an sigilen to,
an ko laala,
surōfanaw mana mō, a na dō d'an ma.

Surōfanaw fana mōna, jōnmuso nana tugun :

- "N makè, n makè, surōfanaw mōna dē.
An ye jelimusow ta bō."
A ko jōnw ma :
- "Ne ko, aw ta in ye mun de ko ye ?
Jeli ta bē n ka suman na wa ?
A' y'a di n ka bilakorow ma."
U ye surōfanaw dun k'an to.

O tuma nā, an ko jelimusow ma :

- "A' ye don ga la,
an jatigikè, kèle b'a fē,
ka daraka dun k'an to,
ani tilela, ni surōfana."
Jelimusow donna o su tō la, ka tobili kē,
an ye dumuni kē.
Jelidenmisènw k'u bē funun.
An ka jelicèkōrōba ko :
- "Denmisènw, a' kana funun dē.
Sañfèñtala, n'i kōrōtōra a kōrō,
a b'a fō : "ne tun bē n kunkolo cèmancé de siyèn",
k'a sōrō, a b'a fē ka fēn dō ta san fē.
An ka taa baro la."

◦◦◦

Dugu jélen, n'an taara baro la,
darakaw mōna tugun.

Jōnmusow y'i kanto :

- "N makè, darakaw mōna,
anw ye jeliw ta bō."

- "A", a ko jōnw ma :
"jeli ta tē n ka suman na,
a' y'a di n ka musomisènninw ma."

Tilelafanaw mōna, u nana :

- "N makè,
tilelafanaw mōna, an ye jeliw ta bō."
- "E", a ko : "jōnw, ne ko aw mani kēnè de wa ?
Ne m'a fō, jeli ta tē ne ka suman na ?
A' y'a di n ka musokōrōbaw ma."

Surōfanaw mōna tugun, jōnw ko :

- "N makè,
surōfanaw mōna dē, an ye jeliw ta bō."
A ko : - "Ne m'a fō a' ye,
jeliw ta tē n ka suman na wa ?
A' y'a di n ka musokōrōbaw ma."
U y'o surōfanaw fana dun k'an to,
ka tilela dun k'an to.
Denmisènw k'u bē funun, jelicèmōgō ko :
- "Aw kana funun,
aw kana funun ; cè ta ye saba ye."

◦◦◦

A dugujè sabanan, an taara tugun.

An tora nkōnifō la, jōnmusow nana :

- "N makè,
darakaw mōna dē, an ye jeliw niyōrō bō."
A ko : - "A' y'a di n ka cèmisènninw ma."

Tilelafana mōna :

- "N makè, an ye jeliw niyōrō bō."
A ko : - "A' y'a di n ka npogotigininw ma."

Surōfana mōna, a ko :

- "N makè, an ye jeliw ta bō."
A ko : - "A' y'a di n ka cèkōrōbaw ma."

U ye tile saba kē, u bē dumuni kē,
ka jeliw to nin cogo in na tan.

A tile sabanan,

jelicuntigi fana ko jelidenmisènninw ma :

- "Bée k'i ka nkōni bila i ka so kōnō,
a' ka ne yèrè ni n jatigikè to nyōgōn na.
N tē siran a nyè, n jatigi don,
ne yèrè bē taa a kama."

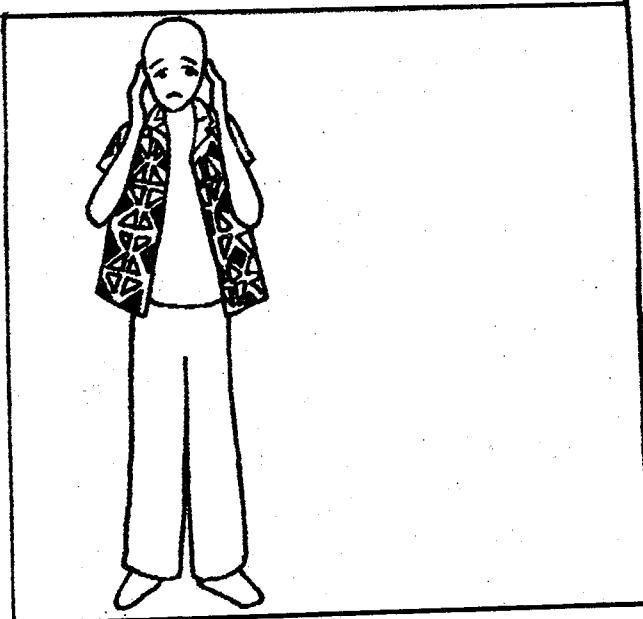
◦

ka bò kucala: jan to vèrè

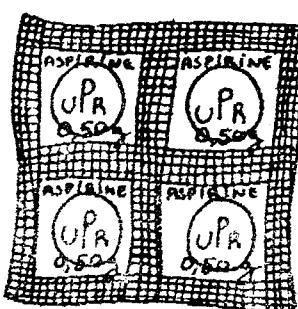
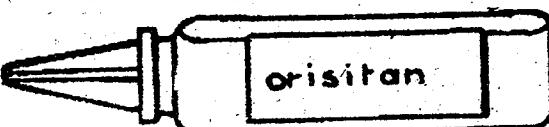
n'i kunkolo wali n'i
nyihw b'i dimi

n'i tulow b'i dimi

orisitan
b'a furakè

asipirini kisè
b'a furakè

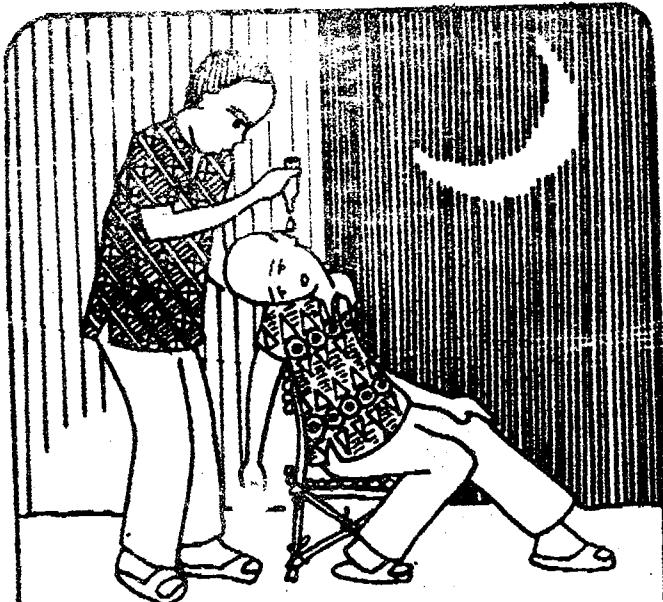
asipirini ta cogo :

- denmisèn min bè san kelen bò : asipirini kisè kelen bè tila naani ye, ka tila kelen si, k'a mugu kè ji dòonin na, k'o ji di denmisèn ma sògòma. ni dimi ma nògòya, o nyògòn bè se ka di a ma su fè ko kura.

- ni denmisèn bè san fila bò, fo k'a si se san 5 ma : asipirini kisè bè tila fila ye, ka tilancè kelen di a ma sògòma, ka tilancè kelen di a ma su fè.

- k'a ta san 5 la fo san 12 : kisè tilancè bè kunun sògòma, ka kisè kelen kunun su fè. n'i m'a kè ji la, i b'a bila i da, ka ji min k'a latèmè.

- n'i tèmèna san 12 kan, i bè se ka asipirini kisè kelen ta sògòma, ka kelen ta su fè.

sògòma ni wula
toni ko fila tulo kelen
kelen bée kònò.

1.

2.

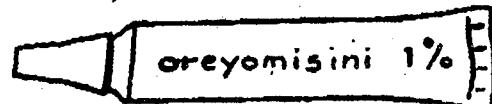
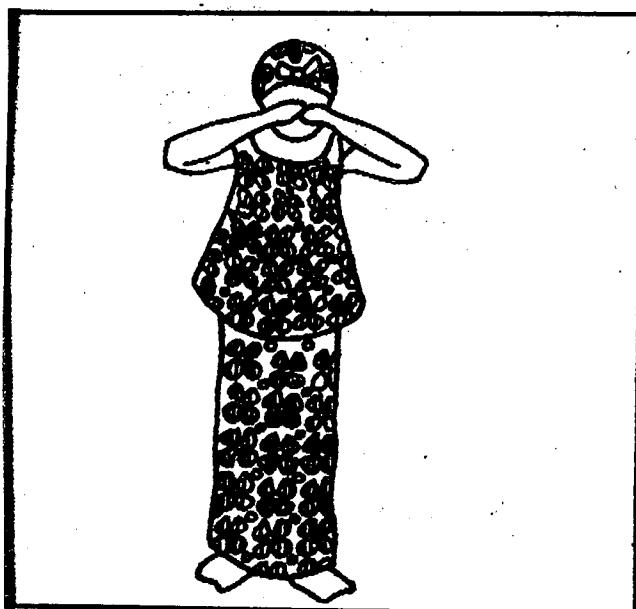
3.

4.

la kòrò

ko ka nyi

n'i nyèw b'i dimi

nyèjalandimi

a bè se ka nyè fiyen, n'a ma furakè

1. a taamashyèn

- nyè b'i gènyè, a bè bilen.
- nyèbo bè nòrò a la.
- nyèfaraw bè funun.

2. a sòrò cogo

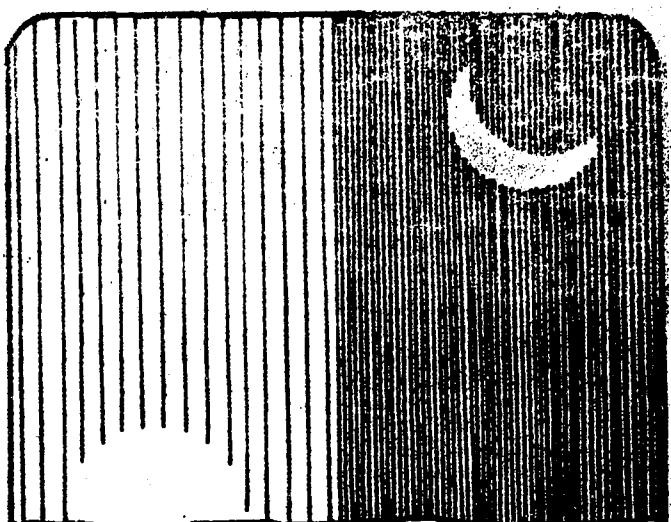
- nyèkobaliya.
- nyè còngòli ni tègè nògòlen ye.

3. a furakè cogo

- i bè kògònin kè ji wulilen na, k'i nyèw ko n'o ye.
- i bè ntomiji toni nyèkisèw kan, wali ka pomati oreyomisini nyèdimi fura kè u kan.
- ntomiji dila cogo : i bè ntomi den bila ji wulilen na, ka lèrè saba nyègòn sòrò. i bè tila k'o ji sènsè. o bè toni nyè kan dòonin dòonin.
- n'o m'u kènèya, i bè se dògòtòròso la.

4. yèrèkun tanga cogo nyèjalandimi ma

- i b'i nyè n'i nyèdaw ko ji saniyalen na.

i bè oreyomisini 1%
nyèdimi fura kè i nyè la
sògòma ni wula

mariyanmadi sisoko :

lawale

kaarata jamana

bamanan masasiw buruju

Nyangolo ni Baramangolo, olu bôra Banin da la, ka na sigi Segu. U ye jago kë, o diyara u la.

Sunsa

Nyangolo denkè fôlô tun tôgô ko Sunsa, o ye dugu dô sigi Muruja fan fè san 1639 na.

Masa

Sunsa ye denkè kelen sôrô, ko Masa ; o de ye cikè yiriwa a ka du-gudenw fè. Masa ye denkè 67 sôrô,

ka denmuso 76 sôrô, u bêe cè ka nyi. Masa tun t'a den di môgô ma, k'i ye fèntigi ye ; o de kosôn, môgôw kéra a fè, môgôw sônnna a ye. A denw fana ma furu ka taa yôrô jan na.

A ye kèle caman kë, ka kère fè dugu caman fara a ka fanga kan. Cikè ni kèle ye a ka môgôw caya.

Bénénfali

O tun ye Masa den dô ye. O si-gira fanga na a fa kô, kèle cè farin tun don, daba gana tun don fana.

Sunsana dugu yiriwali kôniya donna Bitôn na.

Fulakôrô

Fulakôrô fana tun ye Masa den dô ye. Ale de ye Segu faama denmuso sonyè k'o kë a muso ye. A ko Bitôn ma : "N'i ma dinyè i denmuso furu fèn kô, n b'o di i ma mugu ni kisè la". Kèle wulila, Bitôn ye kalo tan ni fila kë yann'a ka se Sunsana la. Bitôn ye Sunsana Masasiw bêe faga fo cènin wolonwula ni npogotigi kelen. O kéra san 1754 na.

masasiw ka fanga

San 1754 fo san 1758 :

Seyi Bamanan

Seyi Bamanan fana ye Masa den ye. Sunsana minènen kô, a ye jamana bila, ale ni Fulakôrô ka môgô tôw. U taara Jangirite. Yen faama y'u bisimila, ka cikèbugu dô di u ma.

Masasiw y'u ta kë kère fè dugu kèleli ye.

San 1758 fo san 1761 :

Dese Babo

Ale de sigira Seyi Bamanan nô na. Sigi yôrô kelen ma kë ale bolo. A ye dugu kêmè saba minè san saba kônd Bakhunu jamana kan ani Bonko ni Banbuku.

Khaso faama tun ye Dènba Segâye, o tun sigilen bê Konyakari. Dese Babo ye Khaso kèle k'o de to fanga na. Mori dô tun y'a fô ko a tè se Khaso la abada, ko Masasiw tè se ka Khaso minè. O fôra Dese Babo ye. Kèle dô sen fè, Khasokaw y'a minè, k'a di faama denw ma ; olu y'a faga.

San 1761 fo san 1788 :

Sira Bo

Ale ma kë a kôrôkè nyôgôr ye, bawo a sigira dugu kelen de la, o dugu tôgô ko Gemu.

A ye Khaso kèle, ka Bakhunu minè, ani Bélèdugu tila. Sira Bo ye Gijume kafo minè Yelimane fan fè ; o tun ye soninke jamana ye. A ye Fuladugu kèle, ka bin Kita kan.

Masasiw y'u sen don Jawaraw ni nyôgôr cè kèle la, Jara jamana kan. Kèle tun bê Dabôw ni Sogonèw de cè, Sira Bo ye Sogonèw dêmè ka Dabôw kèle. Dabôw fana tun dêmènen bê Uladu Nbarèkiw fè. Masasiw ye Jangirite minè, k'o faama faga : o tun ye Dabô dô ye. Kèle goyalen Dabôw la, olu sara u dogo Segu jamana kan, Bakhunu, Bundu, ani Futa jamana kan.

Sira Bo de kère Kaarata Masasi jamana sigibaga ye. Kaarata faamadugu tun ye Gemu ye.

O waati la, Ngolo Jara de tun ye Segu faama ye.